

Лекція 6

Соціальна мобілізація для сталого місцевого розвитку

1. Роль громад у розвитку суспільства.
2. Соціальна мобілізація.
3. Складові елементи соціальної мобілізації.

1. Світова практика показує, що місцеві громади можуть внести суттєвий вклад у вирішення проблем бідності, становлення «общинної економіки» та розвиток місцевого соціально орієнтованого малого підприємництва.

Питання посилення та розвитку громад є актуальною проблемою не тільки в країнах, що розвиваються, та в трансформаційних суспільствах, а й в усьому світі. Місцеві громади стають тим соціальним простором, де все більш активно проявляють свої переваги форми та методи суспільних ініціатив. Останні за своєю суттю є формою демократії прямого впливу, або демократії безпосередньої участі.

В умовах зростання значення децентралізованого управління та розподілу повноважень між центральною та місцевими владами багато завдань, що стоять перед органами управління на шляху запровадження сталого розвитку, по-перше, не можуть бути ефективно виконані центральною владою (освіта, охорона здоров'я, ринок праці, екологія), а, по-друге, місцева влада може не мати для цього відповідних повноважень та фінансових ресурсів. Крім того, активною участю громадян може бути покращена слабка і формальна система виборів у місцевому самоврядуванні через формування асоціації або ради місцевого самоврядування, що дозволяє протидіяти владі управлінської еліти та центральній адміністрації.

В усьому світі все ширше використовується підхід, що ґрунтується на впровадженні механізмів самопомоги та самоорганізації на рівні громад, до вирішення завдань місцевого та регіонального значення. Розвиток громад на основі соціального залучення та громадської активності є одним з основних компонентів соціальних програм, орієнтованих на сталий розвиток на місцевому рівні. Це дає можливість отримати зворотній зв'язок та використовувати додаткові ресурси.

Концепція активізації самих членів суспільства і включення їх в процес місцевого життєзабезпечення не як споживачів без права голосу, а як повноправних учасників, є першим кроком до подальшого наближення організованого населення до важелів самоуправління і стратегічного планування сталого розвитку території.

Територіальні громади, різноманітні форми самоорганізації населення і місцевого самоуправління, покликані стати потужним прискорювачем становлення нової інфраструктури громадянського суспільства та реалізації засад сталого розвитку.

Територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997, № 280/97-ВР. –Ст.1).

За українським законодавством, територіальна громада є складовою системи місцевого самоврядування поряд із сільською, селищною та міською радою; сільським, селищним, міським головою; виконавчими органами сільської, селищної, міської ради; районними та обласними радами, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; з органами самоорганізації населення. В той же час територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень.

Отже, територіальна громада здійснює місцеве самоврядування з двох сторін: зверху – формуючі владні органи місцевого самоврядування, і знизу – виходячи з ініціативами, беручи на себе певні функції, які не виконують або не здатні виконувати владні органи. І якщо владна функція самоврядування реалізується (хоча ефективність цієї реалізації є різною

в різних країнах), то виконання самоврядних функцій громади знизу розвинене в багатьох країнах вкрай недостатньо.

Взяти участь у місцевому самоврядуванні знизу українська громада може через різні правові форми: форми участі (громадські слухання, місцеві ініціативи, місцевий референдум, спільні збори) та форми організації громад (організації співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), обслуговуючі кооперативи, органи самоорганізації населення (ОСН), громадські організації та ін.). У загальному розумінні, організація, яку створюють, об'єднуючись у громаду, жителі, що проживають на певній території (як село, квартал, вулиця, багатоквартирний будинок) і мають спільні інтереси щодо вирішення місцевих потреб, можна визначити як "організація жителів" (ОЖ). В деяких країнах, подібні локальні громади, утворені жителями за місцем проживання, називають «сусідствами», а організації таких громад – «організаціями сусідств».

2. Соціальна мобілізація – стародавній інструмент мобілізації людей з певною соціальною, політичною, релігійною та іншою метою. У кожній країні існує чимало прецедентів, коли люди об'єднувалися та вирішували свої нагальні проблеми разом, брали на себе ініціативи розвитку.

Значення слова «мобілізація» іде від латинського слова «mobilis» – рухливий, та французького «mobilisation» (від «mobiliser») – приводити у рух. Це концентрація засобів та ресурсів для досягнення певної мети; приведення когось або чогось в активний стан. У військовій термінології мобілізація – це комплекс заходів, спрямованих на приведення збройних сил та державної інфраструктури у військову готовність.

Соціальна мобілізація – це активне залучення всіх верств населення до вирішення пріоритетних соціальних, економічних, екологічних проблем місцевого значення. Соціальна мобілізація об'єднує всі сегменти суспільства (чоловіків, жінок, молодь, бідних/багатих, приватний сектор, місцеві органи влади, організації громадянського суспільства, освітні заклади) у формі партнерства заради досягнення спільної мети і призводить до активної участі громади в процесі місцевого розвитку.

Соціальна мобілізація – це приведення територіальної громади у такий стан (організаційний, інституційний, ментальний), коли вона здатна вирішити проблеми, що виникли перед нею, із використанням власних ресурсів. Це включає і зміну способу мислення людей, які мають конкретну проблему, таким чином, щоб вони об'єдналися, використали свій прихований потенціал у допомозі собі самостійно.

Метод «соціальної мобілізації» базується на припущенні, що люди мають бажання та здатність робити багато речей самостійно для власного благополуччя, а також для своїх сімей та громади. Проте, як правило, вони рідко збираються, щоб розкрити свою колективну силу, оскільки їм не вистачає відповідних знань та навичок. соціальних та технічних порад зі сторони.

Соціальна мобілізація передбачає також поєднання можливості вибору та добровільної участі. Люди приходять на допомогу самі собі, коли вони бачать, що це у їхніх інтересах, і коли вони впевнені, що це важливо для них і для оточуючих. При цьому кожен член суспільства виявляється охопленим процесом, у кожного з'являється своя функція, кожен здійснює вклад у спільні зусилля. І навіть тоді, коли мета досягнута, можна підтримувати та нарощувати створені зв'язки для наступних кроків, пов'язаних із впорядкуванням життя на місцевому рівні.

Отже, мистецтво залучення потенціалу людей полягає у створенні мотивації для їхньої самоорганізації заради певної мети. Ця мета пов'язана з їхнім благополуччям, тому повинна бути місцевою та в значній мірі специфічною:

- зменшення бідності (створення нових робочих місць),
- залучення специфічних груп (жінок, молоді, інвалідів, етнічних меншин тощо),

- управління природними ресурсами (питна вода, мікроіригація, виробництво та збереження енергії), подолання наслідків природних катаклізмів (потопів, ураганів, землетрусів, засух), вирішення екологічних та соціальних проблем.

Інструмент соціальної мобілізації є дієвим для вирішення таких питань:

- безпека життя – подолання наслідків стихій, запобігання ВІЛ/СНІД, соціальна терпимість, інтеграція та співпраця;
- ефективно врегулювання;
- створення та утримання інфраструктури громад соціального та екологічного характеру;

- комплексні проблеми (гендер, молодь).

Історія використання соціальної мобілізації як інструменту для місцевого розвитку налічує сотні років.

3. Для успішного проведення соціальної мобілізації слід звернути увагу на такі фактори, які є визначальними для того, щоб задумана ідея дала результати:

- бажання людей;
- зацікавленість та характер учасників (відповідність відповідати місцевій ситуації, незаангажованість, об'єктивність, бажання служити суспільству);
- сприятливе середовище або зв'язки з організаціями з розвитку.

Громадяни можуть використовувати свою колективну силу для ділових ініціатив через організацію. Сила спільної дії сприяє прийняттю рішень, знаходженню місцевих ресурсів та економному використанню коштів. Тому першим елементом соціальної мобілізації є створення її організацій (органів).

Жителі, які проживають на певній території (селі, багатоповерховому будинку, вулиці) використовують однакові ресурси, отримують однакові послуги, мають однакові проблеми та бажання спільними зусиллями їх вирішити. Ці громади або частини громад (у великих містах) є автономними за своєю природою і можуть в разі необхідності вирішувати багато задач самостійно або за підтримки місцевих органів влади.

Другим елементом соціальної мобілізації є визначення дійсних лідерів з членів громади. Тільки вони, а не сторонні кадри, можуть спрямувати зусилля та розкрити потенціал людей. Лідерство виникає на ґрунті існуючої критичної ситуації. Лідер пропонує чітке бачення ситуації, апелюючи до почуттів людей. До лідерів можуть висуватися відповідні вимоги – компетентність, творчість, відданість, неконфліктність.

Важливу роль у цьому відіграють активісти громади чи організації з соціальної мобілізації (ОСМ), які вчать людей вищезгаданим вмінням та зміцнюють їхній потенціал. Для цього вони використовують різні засоби зміцнення потенціалу громад: тренінги, мотивування, технічна підтримка і т.д. Кінцева мета – навчити людей, залучених до проекту (проектів), у подальшому користуватися цими вміннями у разі необхідності.

Метод соціальної мобілізації сприяє розвитку суспільства та громади, оскільки:

- змінює ставлення (і соціальну поведінку) людей, роблячи їх агентами розвитку, а не пасивними реципієнтами послуг. Люди починають виконувати роботу для себе, а не очікують, що хтось зі сторони забезпечить їх товарами та послугами;
- формує відчуття громади та соціальної спільноти шляхом зміцнення товариства, солідарності, терпіння, взаємної поваги та співпраці;
- служить підґрунтям ефективного врегулювання, забезпечуючи прозорість, звітність, взаємоповагу та рівність серед громади;
- служить механізмом залучення громадської думки до процесу прийняття рішень (шляхом партисипативного планування та моніторингу);
- сприяє місцевому та регіональному розвитку шляхом встановлення стратегічної інтегрованої системи планування;
- за менших бюджетних затрат з боку центральних, місцевих та інших фінансових установ має більшу продуктивність завдяки механізму державно-приватного партнерства;

- забезпечує відновлення витрат за послуги;
- зменшує державні витрати на обслуговування інфраструктури, оскільки громада самостійно підтримує інфраструктуру та надання послуг;
- створює дієвий форум для діалогу та взаємодії з громадянами, місцевими радами органами державної влади, іншими дійовими особами.